

*Т. О. Самофалова,
аспірант кафедри економічної теорії і фінансів, Харківський
регіональний інститут Національної академії державного
управління при Президентіві України*

ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР: АЛЬТЕРНАТИВИ ДОВГОТЕРМІНОВІЙ СТРАТЕГІЇ НЕ ІСНУЄ

У статті розглянуто сучасні умови формування нової економіки та "глобальних воріт" у контексті українських реалій, визначено напрями державної політики сприяння інтеграції України в глобальний економічний простір.

In article are considered condition of the shaping the new economy and "global winch" in context ukrainian problems, is determined directions state politicians to integrations of the Ukraine in global economic space.

Ключові слова: фінансова економіка, національна еліта, стратегія, державна політика.

Keywords : financial economy, national elite, strategy, state policy.

ВСТУП

Світ, який динамічно розвивається та набуває у цьому розвитку нових сутностей, утворює нечувані для національної економіки виклики. В умовах відсутності ефективно функціонуючої інноваційної системи, яка давала би змогу досягти синергетичного ефекту, утворити нову, інноваційну якість розвитку держави, перспективи України як повноцінного гравця глобальних ринків капіталів, технологій, фінансів відсутні.

У цьому контексті постають запитання: з якими досягненнями, пріоритетами, надбаннями, цінностями Україна повинна включитись у глобальні процеси, щоби стати не об'єктом у глобалізаційних стратегіях інших країн, а суб'єктом творення правил гри у глобальному просторі? Політиці, що супроводжує входження країни в глобальний світовий простір, присвячено роботи В. Базидевича, А. Гальчинського, В. Ільїна, Ю. Пахомова, В. Семиоженка, В. Сергєєва.

Мета даної статті полягає у визначенні пріоритетів державної по-

літики, дотримання яких потребує українська економіка та суспільство у процесі входження в глобальний економічний простір.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Україна на початку ХХІ століття існує в умовах динамічного розвитку нової глобальної фінансової економіки. Логіка індустріальної, тобто ринкової економіки, була пов'язана з перетворенням грошей у діяльний капітал. Зміни глобальної, постіндустріальної економіки трансформують цей капітал у зону фінансово-інформаційних потоків, де цілі соціального розвитку підпорядковані кон'юнктурним інтересам фінансової олігархії.

Основна творча енергія сучасної економіки спрямована на функціонування велетенської біржі, яка перекачує багатства з оточуючого економічного середовища за допомогою фінансових та інформаційних пірамід. Відбувається трансформація ринку реальних товарів у спрямуванні до суто інформаційно-фінансових схем, до віртуальної економіки сільового руху капіталів — утво-

рюється автономна система віртуальної фінансової економіки, яка "підмиває" під себе реальну. Соціальний універсум перетворюється на фінансовий — "риннок вбирає в себе все" [5].

Така економіка відрізняється від "просто економіки" не сутністю, а функціональною роллю і способом реалізації економічної, вартісної сутті.

Економіка, пов'язана з реальністю, несе на собі її відбиток, є значною мірою функцією від реальності, сама вартість постає як об'єктивна, така, що володіє матеріальною субстанцією, котру можна виміряти, чим і визначити правильні ціни. Зовсім інше — економіка постмодерну: вона вже не залишає жодних ілюзій відносно онтологічної природи економіки — як чогось неприродного, суто числового, яке виходить із свідомості і від неї залежне, така, що стоїть над господарською реальністю і здатна цю реальність конструювати [1].

Всі світоглядіві, наукові, політичні орієнтири модерну вже не мають значення. Постмодерн — нова формула економічного універсуму: замість суми національних господарств самостійних суб'єктів з'являється глобальний суб'єкт, "штабна економіка", яка, діючи на основі національних планів, перетворює їх в універсальний об'єкт — супервартість, що створила можливість свого панування всюди і над всім [1].

У постмодерні в рамках теорії соціальних мереж світова економіка розглядається як багаторівнева система, верхній рівень якої складає так звану мережу воріт у глобальний світ — компактних територій мегаполісів, що поєднують у собі функції транспортних вузлів, фінансових центрів, а також центрів освіти, науки та політичного впливу. Ці "ворота у глобальний світ" забезпечують доступ до глобальної економіки великим територіям, що входять у склад їх економічного та політичного тяжіння ("хори"). Ключову роль у створенні "глобальних воріт" відіграють соціальні мережі, в першу чергу — мережі довіри, які під впливом певних обставин починають концентруватись навколо певної географічної точки, де й виникають "ворота".

В суспільствах, подібних до українського, де наявна нестача інституціональної довіри та нестабільність норм, міжособистісна довіра визначає саму можливість існування "глобальних воріт" [7].

Для України, і особливо стосовно її подальшого інноваційного розвитку, теорію соціальних мереж актуалізує ще й те, що, "оскільки інституціональна довіра не знімає ризику бути "неправильно зрозумілим", соціальні мережі "глобальних воріт" виступають свого роду майданчиком

для вироблення спільного бачення ситуації і формування загального образу майбутнього" [7].

Слід зазначити, що далеко не в кожній країні є такі "ворота", а відповідно "хора" може охоплювати територію не однієї, а декількох держав, частина з яких може, в свою чергу, мати регіональні "ворота" ("ворота" другого порядку). Поряд з цими "адекватно глобалізованими" територіями існують також і території "дальної периферії", що не отримують від глобальної економіки жодних переваг, але такі, що несуть поряд з усіма тягар її підтримання (що дає підстави для теорії "золотого мільярда"). Наявність у держави власних "воріт у глобальний світ" дозволяє національним політичним, економічним, науково-освітнім та культурним елітам увійти у вузьке коло осіб, що беруть участь у прийнятті ключових рішень на глобальному рівні в кожній з цих сфер [7].

Жодна країна Східної Європи не має глобальних воріт, так само як не існує цих країн у рейтингу європейських країн з найбільшою кількістю патентів на душу населення, де перше місце посіла Швейцарія (106,7 патентів на мільйон жителів), друге — Німеччина (106,7 патентів на мільйон жителів), третє — Нідерланди — (72 патента на мільйон людей). Загалом у світі є три центри, де реєструється найбільша кількість патентів, — США, Японія і Євросоюз. Цим центрам, на наш погляд, відповідає мережа воріт у "глобальний світ". У "воротах у глобальний світ" концентрується трансакційна економіка та економіка знань, що обслуговує цілі субконтиненти, тому що самих воріт дуже мало: у Північній Америці — вісі Нью-Йорк — Бостон та Сан-Франциско — Лос-Анджелес, Сіетл/Ванкувер і Майамі; у Європі — Лондон — Мілан — Венеція, вісь Роттердам — Амстердам та Франкфурт. У Азії мережу воріт у глобальний світ складає вісь Токіо — Осака, Шанхай, Гонконг та Сінгапур (за В. Сергєєвим). Це пояснює тяжіння України до воріт у глобальний світ, найближчими з яких географічно, за історичною спорідненістю та менталітетом є європейські "глобальні ворота".

Модель "глобальних воріт" відкриває інструментальні можливості для розуміння того, яким чином національні економіки інтегруються у глобальну економічну систему. Вона не тільки дозволяє оцінити актуальний стан справ у цій сфері, але й створює основу для обговорення стратегій країн, інтеграція яких у глобальну економічну систему ще не завершена [7]. До складу цих країн в числі інших східноєвропейських держав слід віднести також і Україну.

Застосування синергетичного принципу обіцяє важливу перевагу: визнання полідетермінованості глобальних процесів потребує розгляду їх як залежних від трансформації національних соціоекономічних просторів. Згасання капіталізму, пророкований не тільки футурологами, але й авторами монодетермінованого варіанта глобалізації, свідчить на користь того, що світова система знаходиться на порозі повного сприйняття цінностей "стримано-східного" плану, інституціональними основами яких є державність та соціальна орієнтованість [9, с. 565].

Якщо трансформувати інноваційну політику у стратегію розвитку держави з використанням найсучасніших методів, важелів та досягнень людської думки, то сенс її полягає у максимальному використанні як власного накопиченого потенціалу, так і запозиченого. Найкращий приклад цього показала повоєнна Японія, що взяла американські досягнення у галузі електроніки, нашарувавши власні фундаментальні дослідження [8]. Більш свіжі приклади кінця ХХ — початку ХХІ століття маємо в Індії та Китаї.

Не дивлячись на те, що недавня азіяська криза нанесла значних втрат економікам країн Азії, починаючи вже з 1999 р., розпочалось швидке відродження більшості азіяських економік. Протягом останніх 10-ти років країни регіону мали від 6% до 12% економічного росту кожний рік. Такі країни як Китай короткий в історичному сенсі відрізок часу подолали вікову відсталість, значно підвищили якість життя населення. Цей рстрибок азіяські країни здійснили за період 20—50 років, на що країнам Заходу знадобилось 200—250 років [9, с. 375].

Неможливо не звернути увагу на зростаючу роль в суспільному житті азіяських країн національних цінностей та релігії. Надзвичайна наполегливість, високий моральний дух населення, здатність виживати й досягати поставлених цілей за будь-яких умов (у тому числі екстремальних), готовність вирішувати спірні питання шляхом компромісу, швидке засвоєння західного (особливо технологічного та управлінського) досвіду при збереженні власних національних цінностей складає у цих країнах основу прогресу [9, с. 381].

Не дивлячись на сильне неспівпадіння офіційних ідеологій таких країн, як Китай, Індія, Японія, варто визнати головним фактором успіху сконцентровану національну волю, яку виражає політична еліта. Під цим поняттям розуміють рішучі зусилля різних сил, які усвідомили необхідність об'єднання еліти на загальному національно-ідеологічному підґрунті і суспільства, що нею

управляється з метою домогтись високого рівня економічного розвитку, підвищення життєвого рівня населення [9, с. 382].

Первинним, вважає П. Слинко, є політична воля правлячої еліти. Під елітою ми розуміємо групу людей, яка, усвідомлюючи національні інтереси, політичне, економічне, географічне становище країни, здійснює переважний вплив на формування внутрішньо- та зовнішньополітичного курсу. Еліта спирається на грамотний, продуманий підхід, стратегію, яка є лише верхнім поверхом інноваційної політики. Середній — це ідеологія процесу, яку має сповідувати уряд. Без цього неможливо організувати роботу на нижчому рівні, де має зароджуватися безпосередній прорив у технологіях — виникати економічний інтерес стосовно інноваційного характеру розширеного відтворення [8].

На думку професора Ю. Саєнка, соціальним розвитком суспільства рухає національний потенціал, головною складовою якого є вольовий потенціал — уміння поставити завдання, розробити програму, знайти метод вирішення цього завдання, кошти на це та здобути результат. Україна страждає від того, що в ній відсутнє справжнє вольове начало — не існує стратегічних планів, національних програм розвитку в будь-якій галузі — соціокультурній, екологічній чи військовій. Досвід підтверджує: якщо не працює вольовий потенціал, хоч би якими високими були матеріальний, духовний, інтелектуальний та інформаційний потенціали, вони не в змозі забезпечити позитивні зрушення. Саме у вольовому потенціалі виникає соціальна енергія, поштовх до розвитку, активізація інтересів.

На ефективність інноваційно-спрямованого відтворення істотно впливає відсутність затвердженої Верховною Радою довготермінової Програми розвитку економіки України з визначенням чітких пріоритетів розвитку країни, реалізацію яких забезпечував би кожен наступний уряд, незалежно від його політичної платформи. Прийнято велику кількість державних програм (щодо розвитку як невиробничої сфери, так і окремих галузей реального сектору економіки), які несуть декларативний характер з точки зору їх системного впливу на структурні зрушення в економіці, наслідком чого стало розпорошення й без того обмежених фінансових ресурсів і зриви термінів їх виконання [3]. Зазначимо, що у США національна стратегія розвитку розробляється на 50 років, щороку переглядається і фінансується; до бюджету країни щорічно вносяться зміни, що стосуються системи оподаткування в

частині підтримки пріоритетних напрямків розвитку.

Логіка входження держави у глобальний економічний простір повинна бути підпорядкована вимозі пріоритетності загальнонаціонального інтересу, носієм якого є національний уряд, що пов'язано з формуванням інституціональної за змістом моделі національного розвитку, складовими якої є не лише ринкові а й соціальні інституції.

Відкритість економіки потребує наявності високоякісної внутрішньої системи інституцій, які вирішують проблему адаптування національного соціально-економічного середовища до умов глобального світу [9, с. 565].

Міжнародні фінансові організації не змогли запропонувати Україні щось більше, ніж концепція "наздоганяючого розвитку" — така траєкторія робить країну вічно відстаючою порівняно з розвинутим світом й виключає вихід до когорти світових лідерів. У своїй економічній політиці Україні доцільно перейти до доктрини "випереджального розвитку", який дозволяє здійснити необхідний для закріплення в "золотому мільярді" стрибок у соціально-економічному розвитку.

Проте реалії України у 2008 році залишають мало підстав для оптимізму. Як зазначає А. Заєць (Державне агентство з інвестицій та інновацій) ("Урядовий кур'єр" від 25 березня 2008 р. № 55), у державі досі не існує нормативно закріпленої стратегії інноваційного розвитку, відсутній, власне, розвиток самої національної інноваційної системи, концепцію розвитку національної інноваційної системи, а також план заходів щодо її реалізації не затверджено.

Так само відсутній в Україні законодавчий блок щодо інновацій, де було б визначено все — від захисту прав розробника до матеріальної зацікавленості учасників конкретних проектів в рамках стратегії випереджального розвитку [8]. Законодавчі зміни на окремих ділянках інноваційного процесу не дають якісного зрушення системи в цілому, оскільки такі зміни утворюють протиріччя, внаслідок чого законодавча база стає недієздатною.

У Кабінеті Міністрів досі не існує дієвої структури, котра мала б усі підстави називатися генеральним штабом, реалізатором ідеології інноваційного розвитку країни, оперативно керувала гнучкими, захищеними патентами, наступальним, проривним процесом. Цим процесом мають насамперед займатись менеджери з вищої влади. Влада має відібрати те, що стратегічно важливо, створити всі належні правові та організаційні умови для потенційних

інвесторів.

Найближчі декілька років стануть визначальними для майбутнього України. Значна частина людського та економічного потенціалу ще не розрачена. Демографічна ситуація, що викликає побоювання в довгостроковій перспективі, залишатиметься порівняно стабільною. Оптимізму додає те, що у розрахунку на душу населення природно-ресурсний потенціал України перевищує аналогічні показники США в 1,5—2 рази, Німеччини — у 4 рази, Японії — у 12—15 разів.

Проте з кожним роком постають нові виклики, що потребують швидкого реагування: світові ціни на газ, прогнозований гострий дефіцит трудових ресурсів, пастка низьких трендів світових цін на експортні товари [6]. Ринкова економіка формує свої стимули на основі конкурентних механізмів. Вступ до ВТО — відчутний додатковий стимул посилення відповідних механізмів, закріплення позиції найбільш дієздатних її суб'єктів та "вibraковки" недієздатних. Проте необхідні ефективні інституції, що забезпечують поступальний рух країни і домінування у світовому економічному просторі.

У 2001 р. в Україні було покладено початок інвестиційної моделі економічного росту, проте трансформувати наявну модель у інноваційно-інвестиційну не вдалося [2].

Про це свідчить той факт, що Україна довгий час залишається на найбільш низьких щаблях рейтингу конкурентоспроможності, що (за даними держкомстату) серед діючих підприємств промисловості до інноваційно активних належать лише 4,8 % із їх загальної кількості, за 2006 р. освоєно лише 918 (2000 р. — 1352) найменувань інноваційної продукції і лише 786 (2000 р. — 631) нових видів техніки, є переконливим доказом наявної недостатності відповідних стимулів.

За М. Зверяковим, підвищення конкурентоспроможності — національна проблема, оскільки вона потребує суттєвих змін в інститутах, цінностях, культурі великої кількості людей. Для країни, яка не має досвіду постійної боротьби за підвищення конкурентоспроможності, це дуже складне питання [4].

Якою буде світова економіка через десять років і в більш віддаленій перспективі? Яку нішу країна могла б у ній зайняти та яким чином, виходячи з наявних ресурсів і можливостей? Добре пророблені відповіді є вектором економічного розвитку. Наступна група питань, що стосується перетворення вектору у реальні механізми й ефекти: "Хто є тим суб'єктом, який візьме на себе стратегію не як текст, а як формулювання національних інтересів, які потрібно

реалізувати"?

Комплекс відповідей на ці питання повинен бути предметом довготермінової стратегії входження України у глобальний економічний простір. Викладене дозволяє стверджувати, що Україна потребує:

1) системного підходу до створення законодавчого поля та системи державного управління інноваційним процесом;

2) відповідального органу виконавчої влади, який візьме на себе функції координування діяльності інноваційної системи в Україні — як керованої, так і керуючої підсистем та відповідальність за її функціонування у процесі входження в глобальний простір;

3) вмотивованої національним інтересом політичної еліти — носія вольового потенціалу нації.

Перспективні дослідження може бути спрямовано в руслі гуманітарного, організаційного, функціонального забезпечення стратегії входження України в глобальний економічний простір.

Література:

1. Базилевич В. Д. Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. — К.: Знання, 2007. — 718 с.
2. Гальчинский А. Силу рынка поддержать силой государства // Всеукраїнська газета "День". — 2008. — № 24. — С. 1—5. — (9 лют.)
3. Даниленко А. І. Проблеми фінансової політики України й розвитку фінансово-монетарних важелів її реалізації // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 51—58.
4. Зверяков М. І. Перспективи формування нової якості зростання // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 59—74.
5. Ільїн В. В. Фінансова цивілізація: людина, культура, суспільство. — К.: Книга, 2007. — 528 с.
6. Семиноженко В. Україна — 2015: не втратити своє майбутнє / В. Семиноженко, В. Геєць // Всеукраїнська газета "День". — 2008. — № 12. — С. 4. — (24 січ.)
7. Сергеев В. М. Доверие и пространственное взаимодействие социальных сетей. [Електронний ресурс] / В. М. Сергеев, А. С. Кузьмін, В. Д. Нечаев В. Д., Алексеенкова Е. С. // Журнал "Полис". — 2007. — № 2. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.politstudies.ru/fulltext/2007/2/2.htm>.
8. Слинко П. Немає часу на розкачування // Урядовий кур'єр. — 2008. — № 108. — С. 7. — (13 черв.)
9. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / [Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др.]; под ред. Ю. Н. Пахомова. — К.: Наук. думка, 2002. — 632 с.

Стаття надійшла до редакції 28 грудня 2008 р.